

УДК 94

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.33.35>

ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ЕЛЕКТОРАЛЬНА ПІДТРИМКА УЛЬТРАПРАВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИЛИ ФРН «АЛЬТЕРНАТИВА ДЛЯ НІМЕЧЧИНИ» (2013–2025)

Хахула Любомир,

кандидат історичних наук, старший дослідник,
доцент кафедри міжнародної інформації
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-9954-9962

Смикалова Ніколь,

студентка IV курсу
кафедри міжнародної інформації
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0009-0006-6092-7336

Статтю присвячено аналізу ідейних засад та причин електоральної привабливості німецької ультраправої партії «Альтернатива для Німеччини» (АдН) від часу її створення у 2013 р. до успіху на федеральних виборів 2025 р. Критично проаналізовано еволюцію ідеологічних основ АдН та чинників її електорального зростання. Установлено, що АдН еволюціонувала від неоліберальної економічної платформи до націоналістично-консервативної позиції з елементами екстремізму. Партія сформувалася з консервативних фракцій ХДС, незадоволених політикою Ангели Меркель. Ключовими ідеологічними компонентами політичної сили стали: антиміграційна риторика, особливо ісламофобія; концепція «деіноземізації» німецької культури та мови; ультра націоналізм; проросійська позиція, засудження антиросійських санкцій.

Електоральний аналіз показав зростання підтримки АдН з 1,9% (2013) до 20,8% (2025) із найвищою підтримкою у східнонімецьких землях (Саксонія – 37,3%, Тюрингія – 38,6%), що корелювало з економічним відставанням цих регіонів та нижчим відсотком іноземних громадян. Соціологічний профіль виборців АдН характеризували перевага чоловіків (73% серед постійних виборців), нижчий рівень освіти, високе безробіття, надзвичайно низька довіра до державних інституцій. Після російського вторгнення в Україну в 2022 р. виборці АдН продемонстрували найбільш негативне ставлення до українських біженців та незгоду з підтримкою України німецьким урядом, що відображало стійкість проросійської платформи партії. Політичний успіх АдН зумовлювало поєднання економічної невдоволеності, культурної реакції на глобалізацію, регіональних диспропорцій та ефективної популістської мобілізації. Феномен АдН демонструє стійкість ультрарадикальних переконань у вагомій частині німецького суспільства та загрози для європейської демократичної системи.

Ключові слова: Німеччина, ультраправі партії, «Альтернатива для Німеччини», популізм, електоральна підтримка, національна безпека, загрози європейській безпеці, російсько-українська війна.

Khakhula Liubomyr, Smykalova Nicol. Ideological foundations and electoral support of the far-right political force of Germany “Alternative for Germany” (2013–2025)

The article analyzes the ideological foundations and reasons for the electoral support of the German far-right party «Alternative for Germany» (AfD) from its creation in 2013 to its success in the 2025 federal elections. The evolution of AfD's ideological foundations and factors of its electoral growth are critically analyzed. It is established that AfD evolved from a neoliberal economic platform to a nationalist-conservative position with elements of extremism. The party was formed from conservative factions of the CDU dissatisfied with Angela Merkel's policies. Key ideological components of the political force became: anti-migration rhetoric, particularly Islamophobia; the concept of «de-foreignization» of German culture and language; ultra-nationalism; pro-Russian position, condemnation of anti-Russian sanctions.

Electoral analysis showed AfD support growth from 1,9% (2013) to 20,8% (2025) with the highest support in eastern German states (Saxony – 37,3%, Thuringia – 38,6%), which correlated with the economic backwardness of these regions and lower percentage of foreign citizens. The sociological profile of AfD voters was characterized by male predominance (73% among permanent voters), lower education levels, high unemployment, extremely low trust in state institutions. After Russia's invasion of Ukraine in 2022, AfD voters demonstrated the most negative attitude toward Ukrainian refugees and disagreement with the German government's support for Ukraine, reflecting the party's pro-Russian platform. AfD's political success was conditioned by a combination of economic dissatisfaction, cultural backlash against globalization, regional disparities, and effective populist mobilization. The AfD phenomenon demonstrates the persistence of ultra-radical beliefs in a significant part of German society and threats to the European democratic system.

Key words: Germany, far-right parties, «Alternative for Germany», populism, electoral support, national security, threats to European security, Russian-Ukrainian war.

Постановка наукової проблеми. На початку XXI ст. у Європі сформувалося нове покоління політичних діячів, які схилилися до націоналізму та расової гордості, пам'яті про ідеальне європейське минуле, ідентифікували себе з обраними особами, що мають повернути Європу до колишньої «слави». Із широкого погляду ультраправа політика у Європі закликала до забутих практик: культивування расизму, етнічної нетерпимості, сексизму. Протягом «мегавиборчого» 2024 р. європейські ультраправі партії досягли значних електоральних успіхів на місцевому, національному та європейському рівнях: «Альтернатива для Німеччини» у таких німецьких землях, як Тюрінгія та Саксонія; «Національне об'єднання» на дострокових парламентських виборах у Франції. Вибори до Європейського Парламенту у червні 2024 р. продемонстрували піднесення ультраправих політичних у багатьох, якщо не в більшості, державах – членах ЄС. Наукове осмислення причин популярності європейських ультраправих рухів, а також перебігу і наслідків їх політичної активності є особливо актуальним з огляду на інструменталізацію крайньоправих політичних течій рашистською Росією у її війні проти України та європейської системи цінностей.

Мета дослідження. Метою пропонованої статті є критичний аналіз ідейних засад та причин електоральної привабливості німецької політичної сили «Альтернатива для Німеччини» (Alternative für Deutschland, далі – АдН) від часу її створення у 2013 р. до федеральних виборів у Німеччині 23 лютого 2025 р. Згадана проблема частково знайшла відображення у публікаціях українських дослідників Олександра Іванова, Михайла Панасюка [1], Ганни Харлан [3], Андрія Мартинова [2].

Виклад основного матеріалу. Після Другої світової війни ультраправі були маргіналізовані. Перемога над фашизмом, економічне зростання та зниження рівня безробіття – усі ці чинники перешкоджали появі та успіху ультраправих. Однак коли XX ст. наближалось до своєї останньої чверті, розрив із 1930–1940 рр. збільшувався, і, затьмарюючи живі спогади про нацистський період, нові ультраправі партії почали завойовувати підтримку [26, р. 50]. Довгий час ультраправі сили були синонімом неофашизму. У цей період єдиною партією, яка називала себе ультраправою, була фашистська сила «Італійський соціальний рух». Довгий час у Німеччині не було жодної партії, яка могла б довгостроково позиціонувати себе «праворуч» від центристського «Християнсько-демократичного союзу» (далі – ХДС). Через німецький досвід націонал-соціалізму для політичних партій було встановлено 5-відсотковий бар'єр, якого не досягала жодна з правих партій ані на федеральних, ані на регіональних виборах. Згодом під впливом економічної кризи всередині ХДС з'явилася дедалі сильніша права опозиція, яка вважала Ангелу Меркель «занадто соціал-демократичною». Із цього кола 06 лютого 2013 р. була сформована партія «Альтернатива для Німеччини» [13, р. 43].

Після міграційної кризи 2015 р., спричиненої рішенням Німеччини ненадовго відкрити свої кордони, Брюссель почав переконувати інші країни – члени ЄС прийняти частину мігрантів. На виборах у Німеччині 2017 р. партія «Альтернатива для Німеччини» отримала 12,6% голосів, що послабило позиції уряду Ангели Меркель, а за результатами виборів до Європейського Парламенту 2019 р. «Альтернатива для Німеччини» залишалася послідовною, отримавши 11% [23]. У 2017 р. АдН поглинула 690 тис. колишніх прихильників маргінальних протестних партій та 1,2 млн виборців [28, р. 83]. На згаданих виборах до Європейського Парламенту політична сила отримала до 33% голосів в окремих південно-східних округах [5].

За декілька років до створення АдН у 2010 р. світ побачила книга економіста Тіло Сарраціна «Німеччина самоліквідується» (Deutschland schafft sich ab). Опублікована найбільшим європейським медіаконгломератом Bertelsmann, праця отримала безпрецедентну медіапідтримку щоденної газети Bild та тижневика Der Spiegel [32]. Т. Саррацін переконував, що як іммігранти з мусульманських країн, так і представники німецьких нижчих класів мають низький рівень спадкового інтелекту, але високий рівень народжуваності. Це, своєю чергою, призведе до розпаду Німеччини, якщо не будуть впроваджені євгенічні заходи для протидії цьому розвитку подій. Публікація спричинила дискусію про расові та класові виклики для німецького суспільства [13, р. 44].

Близькі до партії АдН професори неоліберальної економіки пропагували зниження податків для багатих та скорочення соціального бюджету. Члени партії також піддажували загальне виборче право, у якому «можна сумніватися з певними підставами, якщо подивитися на труднощі, що виникли внаслідок нездатності німецької політики звільнитися від зацикленості на непродуктивних бюджетних статтях, таких як пенсії, охорона здоров'я, обслуговування боргу та безробіття» [4].

Після федеральних виборів 2013 р. виявилися перші розбіжності між неоліберальним та націоналістично-консервативним крилами політсили. Тоді як неоліберальне крило прагнуло союзу з британськими Tories, націоналістично-консервативна фракція виступала за співпрацю з британською «Партією незалежності Сполученого Королівства» (UKIP). Хоча неоліберали змогли приєднатися до фракції

Європейських консерваторів та реформістів (ЄКР) у Європейському Парламенті, вони зазнали поразки в питанні трансатлантичної співпраці і необхідності санкції проти Росії після агресії 2014 р. Натомість націоналістично-консервативна більшість виступала проти угоди про вільну торгівлю зі США та відкидала антиросійські санкції [13, р. 45].

Після регіональних виборів у Східній Німеччині влітку 2014 р. націоналістично-консервативне крило партії набрало сили. Восени 2014 р. у Дрездені відбулися перші великі демонстрації правих хуліганів, а також марші, організовані рухом «Патріотичні європейці проти ісламізації Заходу» (*Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes*, далі – PEGIDA). Демонстранти застерігали від «ісламізації Західного світу» та дедалі більше перетворювалися на рух правих екстремістів. Це було ще одне питання, через яке неоліберальна фракція дистанціювалася від PEGIDA та націоналістично-консервативної фракції, яка, своєю чергою, симпатизувала PEGIDA. До січня 2015 р. кількість щотижневих демонстрантів PEGIDA у Дрездені зросла до 20 тис. У цей період вплив «Нових правих» на PEGIDA неухильно зростав [12, р. 58–69].

Важливими фігурами метаполітичного крила «Нових правих» був Юрген Ельзессер, який співпрацює з Інститутом демократії та співробітництва, що знаходиться в Парижі та отримує російське фінансування, а також Гюц Кубічек з Інституту державної політики (*Institut für Staatspolitik*) «Нових правих». Він як найважливіший спікер PEGIDA представляв рух під час конференції та великих демонстрацій у Парижі, організованих партією «Ліга» [13, р. 46].

Правий екстремізм посилювався та радикалізувався під час кризи біженців. Унаслідок значного сплеску біженців до Німеччини з вересня 2015 р. кількість учасників демонстрацій PEGIDA у Дрездені зростала. Раптове збільшення кількості нападів на біженців та їхні домівки в Німеччині викликало занепокоєння. Якщо у 2011 р. було скоєно 18 нападів, то в 2014 р. – майже 200. До середини жовтня 2015 р. їх кількість зросла до 580 [8].

«Осінній наступ» 2015 р. проти політики федерального уряду щодо біженців очолив член АдН Бйорн Хьокке. Він мотивував щотижневі демонстрації в Ерфурті, які регулярно збирали до 5 тис учасників протягом жовтня 2015 р. На полях протестів неонацисти та хулігани нападали на молодь та профспілкових діячів. Бйорн Хьокке представляв фашистську ідеологію, яку розуміли як палінгенетичний ультранационалізм [17, р. 38–43]. За словами Хьокке, німці стали невротичними під впливом Америки, а канцлер Меркель була частиною грандіозного плану зі знищення Німеччини та Європи. Хвилі іммігрантів, що прибували до Німеччини («міграція як зброя»), ультранационалісти сприймали як загрозу і прагнули реалізувати масові демонстрації в Берліні [13, р. 47]. У 2017 р. АдН опублікувала свою політичну програму під назвою «Маніфест для Німеччини», у якій виклала світоглядні принципи та суспільно-політичні погляди.

Більшість ультраправих рухів у Європі та інших країнах, навіть у деяких мусульманських країнах, сентиментально ставилися до традиційного минулого, критикували відхилення від нього та виступали за відновлення давніх порядків. Наприклад, салафітський рух (це ультраправа мусульманська ідеологія) романтизує період сподвижників Пророка та правління перших чотирьох халіфів (632–661 рр. н. е.) після смерті Пророка. За іронією долі, троє з чотирьох халіфів були вбиті мусульманами, і тоді ж виник великий сунітсько-шіїтський розкол через суперечки про спадкоємство. Однак, приховуючи насильство, війни за відступництво та племінні війни арабів, салафітський рух черпає натхнення з ідеалізованої епохи перших чотирьох халіфів. Ця ідеологія, ігноруючи світову еволюцію мусульман та умов протягом чотирнадцяти століть, є прикладом ультраправого руху [37]. Як і салафіти, маніфест АдН проголошує: «Ми хочемо реформувати Німеччину та повернутися до її коренів» [25, р. 7].

Озираючись у минуле та ігноруючи реальність, АдН у Маніфесті вказувала на те, що християнство, епоха Відродження та римське право були коріннями німецької культури. В іншій абзаці маніфесту описувалися «юдео-християнські основи нашої культури» [25, р. 47]. АдН також зручно ігнорувала той факт, що близько 44% німців не сповідували жодної релігії [14].

У цьому розділі Маніфесту АдН зазначено: «Наша культура нерозривно пов'язана з німецькою мовою, яка розвивалася протягом століть і яка сама по собі є відображенням її інтелектуальної історії, національної ідентичності у Центральній Європі та німецького набору базових цінностей» [25, р. 46]. Програма АдН щодо мови була грубою, антиеволюційною та внутрішньо суперечливою. Маніфест АдН вимагав довгострокових дій для збереження та зміцнення німецької стандартної мови. Вимога стандартної мови означала виключення іноземної лексики, граматики та гумору з німецької мови. Однак Маніфест АдН декларував потребу поширення німецької мови в іноземних країнах через Інститут Гете та інші культурні установи [25, р. 46]. АдН була б дуже рада, якби турки в Туреччині

розмовляли сумішню турецької та німецької мов, але вони не могли допустити, щоби турки, які проживали у Німеччині, робили те саме.

У Маніфесті іслам було визнано загрозою для європейських цінностей: «Іслам не належить Німеччині». Його розширення та постійно зростаюча кількість мусульман у країні розглядалися АдН як «загроза нашій державі, нашому суспільству та нашим цінностям» [25, р. 48]. Майже 6% населення Німеччини, найбільш густонаселеної країни Західної Європи, були мусульманами, переважно турецького та сирійського походження. Ці 6% від 85 млн становили приблизно 5,5 млн. Німеччина, маючи чистий негативний приріст населення, потребувала іммігрантів, щоб підтримувати економічний двигун на плаву [21, р. 8–9]. З іншого боку, приплив понад мільйона сирійських та афганських біженців до Німеччини у 2015 р. продемонстрував, що сучасний німецький *denkweise* (спосіб мислення) не розглядав мусульман як загрозу німецькій культурі. Більшість німців також не вважала іслам небезпечним для Німеччини як прогресивної країни у Європі та світі [27]. Показово, що один із трьох засновників АдН вийшов із партії, звинувативши її членів в ісламофобії та ксенофобії. Деякі з них прийняли іслам [36].

У 2023 р. незалежна група експертів дійшла висновку, що принаймні третина мусульман у Німеччині зазнавала ворожості через свою релігію. Аналітики зазначили, що реальні цифри, ймовірно, значно вищі, оскільки лише 10% мусульман повідомляли про ворожість та злочини на ґрунті ненависті проти них. Проте не було даних, які б показували, хто найбільше ненавидить іслам: німецькі протестанти (25% мешканців), німецькі католики (ще 25%) чи невіруючі (майже 50%) [16].

Разом із тим від свого заснування в 2013 р. АдН показала дивовижні та вражаючі результати на виборах до Бундестагу: від 1,9% у 2013 р. до 20,8% у 2025 р. (табл. 1). Дивно, але на третіх федеральних виборах, у яких брала участь партія «Альтернатива для Німеччини», вона, схоже, втратила імпульс, набраний під час кризи біженців. Стрімкий зліт партії між 2013 і 2017 та 2021 та 2025 рр. є вартими уваги, як і цей період застою, якщо не падіння [11; 22, р. 164].

Таблиця 1

Підтримка АдН на виборах до Бундестагу в 2013–2025 рр.

Рік	Відсоток голосів	Зміна у відсотках голосів
2013	1,9%	Нова партія
2017	11,5%	+ 9,6%
2021	10,1%	– 0,6%
2025	20,8%	+ 10,7%

Антисистемні політичні партії сприймалися більш привабливо для економічно незахищених унаслідок глобалізаційних потрясінь груп населення [30, р. 139]. Ця перспектива також пояснювала широке розмаїття популістських політичних груп, кожна з яких реагувала на унікальні економічні умови своєї країни. Про місцевий успіх популістського руху можна багато дізнатися з макроекономічної статистики [22, р. 168]. Недовіра до західних економічних інституцій, які не здатні запропонувати ефективні рішення для постраждалих від економічних криз, мотивувала людей шукати альтернативні, здебільшого популістські рішення. Аргумент економічної зради підтверджує, що економічно незахищені внаслідок неефективності усталених економічних систем групи, схильні підтримувати популістські, ультраправі політичні партії. Теорія «культурної реакції» зосереджена на побудові культурного мосту між політиками-популістами та їхніми виборцями, які відчувають загрозу через раптове та несподіване постматеріальне життя. Прихильники цієї парадигми стверджують, що такі ідеї, як космополітизм та мультикультуралізм, призвели до кардинальних змін у нашій культурі, що, своєю чергою, викликало «ефект контрреволюційної ностальгії» [19, р. 3].

Серед федеральних одиниць ФРН землі Саксонії та Баварії найкраще демонструють фактори електорального успіху партії «Альтернатива для Німеччини». Під час холодної війни Саксонія входила до Німецької Демократичної Республіки, а після жовтня 1990 р. не змогла повністю інтегруватися до об'єднаної Німеччини: східнонімецькі регіони економічно відставали від своїх західних сусідів [15]. Велика підтримка антисистемної партії «Альтернатива для Німеччини» у колишніх регіонах Східної Німеччини пояснюється згаданим фактором «відставання». Усі п'ять земель, у яких партія показала найкращі результати на виборах до Бундестагу, колись були східнонімецькими територіями [9–11]. Тим часом у західних землях ФРН АдН показала гірші результати. У Баварії партія набрала у 2017 р. 12,4% голосів, у 2021 р. – 9%, а в 2025 р. – 17,4%. Тут приріст виборців не був виразно помітним (табл. 2).

Таблиця 2

Землі з найбільшою кількістю голосів за АдН під час виборів у Бундестаг у 2017, 2021 та 2025 рр.

Земля (Länder)	Відсоток голосів у 2017	Відсоток голосів у 2021	Відсоток голосів у 2025
Саксонія	27%	24,6%	37,3%
Тюрингія	22,7%	24%	38,6%
Бранденбург	20,2%	18,1%	32,5%
Саксонія-Ангальт	19,6%	19,6%	37,1%
Мекленбург – Передня Померанія	18,6%	18%	35%

Іншим визначальним чинником політичних симпатій німців до ультраправих сил є показники номінального ВВП на душу населення, які дають уявлення про економічний стан кожної землі. Статистичні дані щодо Саксонії і Баварії показують, як ВВП на душу населення двох земель (у мільйонах євро) корелюється із середнім показником по країні [34; 35] (табл. 3).

Таблиця 3

Показники ВВП у землях Саксонія, Баварія та Німеччині загалом у 2017, 2021 та 2024 рр.

Земля (Länder)	2017 (млн євро)	2021 (млн євро)	2024 (млн євро)
Саксонія	117 237	136 317	161 910
Баварія	604 480	675 004	791 603
Німеччина	3 259 860	3 676 460	4 305 260

Вплив демографічних характеристик на схильність виборців голосувати за партію, що агресивно пропагує реєміграцію, показує відсоток іноземних громадян, які проживають у певному регіоні у відношенні до загального числа громадян ФРН [29]. Дані станом на 2023 р. наведено у табл. 4.

Таблиця 4

Відсоток іноземних громадян на території Саксонії, Баварії та Німеччини загалом станом на 2023 р.

Земля (Länder)	Кількість іноземних громадян, осіб	Відсоток від загальної кількості громадян
Саксонія	332 402	8,1%
Баварія	2 156 229	16%
Німеччина	12 908 068	15,2%

У попередніх дослідженнях соціально-демографічні змінні демонстрували різні кореляції та вплив на вподобання прихильників АдН. Деякі виявили, що вони особливо поширені серед людей середнього віку [6], серед чоловіків [31, р. 7] або серед людей із вищою освітою [7, р. 15]. На противагу цьому в інших дослідженнях виявлено, що прихильників АдН більше серед людей із низьким рівнем освіти та низьким рівнем доходу [24, р. 263]. Такі висновки часто інтерпретувалися у зв'язку з тезою про «невдачу модернізації», яка пояснює уподобання правої партії як реакцію на втрату статусу в результаті соціальної модернізації [33, р. 57–62]. За дослідженнями німецького Інституту економічних і соціальних досліджень, у 2025 р. відсоток чоловіків серед виборців партії АдН був значно вищий, а частка респондентів з атестатом про повну загальну середню освіту (Abitur) – значно нижча [18, р. 10]. Із гендерної перспективи чим усталенішим є рішення віддати голос за АдН, тим більша частка чоловіків у цій групі. Зокрема, серед постійних виборців АдН цей показник становить 73%, тоді як серед нових виборців АдН – 61% [18, р. 12].

Відсоток державних службовців серед виборців АдН значно нижчий за середній. Порівняно з виборцями інших партій виборці АдН також значно частіше були безробітними, ніж працевлаштованими. Нові виборці АдН також схожі на більш усталені групи виборців із погляду інших структурних умов праці, таких як строкові контракти або статус соціального страхування [18, р. 14]. Прихильники «Альтернативи для Німеччини» висловлювали значно меншу довіру до державних установ, аніж виборці інших партій – до поліції, судів, німецьких збройних сил чи профспілок. Різниця особливо помітна, коли йшлося про довіру до державних ЗМІ та федерального уряду. Тут майже жоден виборець АдН не

вказав на довіру (державні ЗМІ: 6% проти 38% серед виборців інших партій; федеральний уряд: 2,8% проти 21% серед виборців інших партій).

Різниця між виборцями «Альтернативи для Німеччини» та виборцями інших партій найменш помітна, коли йдеться про довіру до організацій роботодавців, проте і тут виборці АдН проявляли меншу довірливість. Додатковий погляд на відмінності між східними та західними німецькими регіонами показав, що довіра до всіх опитаних інституцій більша на заході, ніж на сході. Симпатика АдН зі східних земель найменше схильні висловлювати довіру: судам – 12%, державним ЗМІ – 1,6%, федеральному уряду – 0,5% [18, р. 20].

На федеральних виборах 2021 р. виборці АдН надавали особливого значення питанню якомога швидшого скасування обмежень, пов'язаних із коронавірусом, тоді як викликам прискорення кампаній із вакцинації та послідовної боротьби з пандемією надавався особливо низький пріоритет. Це пояснювалося симпатією прихильників радикальних правих партій до конспірологічних теорій, а також, як згадувалося вище, їхньою недовірою до державних установ.

Опитування громадської думки у квітні 2022 р. про оцінку дій німецького уряду щодо російсько-української війни показало невдоволення серед німецьких громадян. Хоча серед виборців інших партій також спостерігалось незгода з підходами щодо врегулювання війни (майже дві третини), вона була ще більш поширеною серед виборців партії «Альтернатива для Німеччини» (шість із семи) [18, р. 34]. Окрім того, після початку повномасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 р. респондентів двічі запитували про ставлення до біженців з України. Фахівці відзначили, що ставлення стало значно більш негативним, зневажливим та песимістичним у проміжку шести місяців між опитуваннями у квітні та листопаді 2022 р. У листопаді 2022 р. трохи більше половини виборців АдН усе ще відчували співчуття до долі українських біженців. Але серед них також був поширений песимізм щодо успішності інтеграції біженців у німецьке суспільство: лише кожен п'ятий німець був оптимістом у листопаді 2022 р.

Зрештою, бажання, щоб «біженці з України поки що відійшли на другий план», ставало дедалі поширенішим серед прихильників АдН. Якщо розрізняти різні групи виборців АдН, то найбільш негативне, критичне та песимістичне ставлення до біженців з України виражали т. зв. «оригінальні» виборці партії: у листопаді 2022 р. лише 38% із них співчували долі біженців, а кожен десятий із них не був оптимістично налаштований щодо інтеграції, семеро з восьми вважали, що біженці повинні «поки що відійти на другий план тут, у Німеччині» [18, р. 35]. Якщо ж розглядати нових виборців АдН (групу, яка на той момент ще не голосувала за цю партію, а стала її симпатиками лише у 2025 р.), ставлення до вимушено переміщених українців не було надто екстремальним, проте все ще здебільшого негативним та зневажливим. Тобто великий відсоток нових виборців АдН приймав позицію партії АдН ще до рішення проголосувати за неї. Слід додати, що недовіра до України та українських біженців серед виборців АдН була спровокована проросійськими наративами партії (що почалися ще в 2014 р.) та поширенням конспірологічних теорій про те, що «ситуація в Україні так само перебільшена, як і пандемія» [20, р. 159–163].

Висновки. У перші десятиліття XXI ст. у європейських державах зросла популярність ультраправих політичних сил, які пропагували расизм, етнічну нетерпимість, ксенофобію, гендерну упередженість. Заснована 2013 р. німецька крайньоправа політична партія «Альтернатива для Німеччини» пов'язала свої ідеологічні основи з націонал-соціалістичним історичним досвідом Німеччини, і уже на виборах 2017 р. пододала 5%-й виборчий бар'єр, установлений для запобігання піднесенню екстремістських партій. АдН сформувалася з консервативних фракцій усередині ХДС, які вважали політику Ангели Меркель «занадто соціал-демократичною». Її еволюція показала перехід від первісного фокусу на нео-ліберальній економічній політиці до більш вираженої націоналістично-консервативної позиції та зближення з екстремістськими рухами на зразок «Патріотичні європейці проти ісламізації Заходу». Партійна програма АдН із «деіноземізації» охоплювала не лише культуру, а й мову, висловлюючи обурення щодо повсюдного впливу англійської мови. Однією з ключових характеристик виборців АдН був їхній надзвичайно низький рівень довіри до інституцій. Недовіру прихильники партії проявляли не лише до федерального уряду та суспільних ЗМІ, а й до інших інституцій: судів, профспілок, медичної служби. Високий рівень довіри виборців до партії АдН демонстрував стійкість ультрарадикальних переконань серед вагомій частини німецького суспільства. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 р. виборці АдН продемонстрували несприйняття українських біженців та незгоду з діями німецького уряду щодо підтримки українського спротиву імперській агресії Москви.

Література:

1. Іванов О, Панасюк М. Альтернатива для Німеччини: еволюція нової політичної партії ФРН (2013–2022). *Європейські історичні студії*. 2022. № 21. С. 41–68.
2. Мартинов А. Партія «Альтернатива для Німеччини»: передісторія і місце у спектрі правих популістських сил ФРН. *Україна – Європа – Світ. Серія «Історія, міжнародні відносини»*. 2016. Вип. 18. С. 139–145.
3. Харлан Г. Європейська інтеграція в передвиборчих програмах політичних партій ФРН 2017 р. *Європейські історичні студії*. 2019. № 14. С. 43–57.
4. Adam K. Wer soll wählen? *Die Welt*. 2006. Oktober 16. URL: <https://www.welt.de/print-welt/article159946/Wer-soll-waehlen.html> (дата звернення: 21.05.2025).
5. Arzheimer K. Regional support for the «Alternative for Germany» varies wildly. *Kai Arzheimer*. 2019. May 27. URL: <https://www.kai-arzheimer.com/regional-support-for-the-alternative-for-germany-varies-wildly/> (дата звернення: 16.05.2025).
6. Arzheimer K., Berning C. How the Alternative for Germany (AfD) and their voters veered to the radical right, 2013–2017. *Electoral Studies*. 2019. Vol. 60. doi: <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2019.04.004>.
7. Berbuir, N., Lewandowsky, M., Siri, J. The AfD and its Sympathisers: Finally a Right-Wing Populist Movement in Germany? *German Politics*. 2014. № 24 (2). P. 154–178. doi: <https://doi.org/10.1080/09644008.2014.982546>.
8. BKA befürchtet mehr Angriffe auf Asylunterkünfte. *Deutschlandfunk*. 2015. Oktober 22. URL: <https://www.deutschlandfunk.de/rechtsextremismus-bka-befuerchtet-mehr-angriffe-auf-100.html> (дата звернення: 23.05.2025).
9. Bundestag election 2017. *The Federal Returning Officer*. URL: <https://www.bundeswahlleiterin.de/en/bundestagswahlen/2017/ergebnisse/bund-99/land-14.html> (дата звернення: 12.08.2025).
10. Bundestag election 2021. *The Federal Returning Officer*. URL: <https://www.bundeswahlleiterin.de/en/bundestagswahlen/2021/ergebnisse.html> (дата звернення: 12.06.2025).
11. Bundestag election 2025. *The Federal Returning Officer*. URL: <https://www.bundeswahlleiterin.de/en/bundestagswahlen/2025/ergebnisse/bund-99.html#seats1> (дата звернення: 17.07.2025).
12. Burschel F. Aufstand der «Wutbürger», AfD, Christlicher Fundamentalismus, PEGIDA und ihre Gefährlichen Netzwerke. 2015. 96 p. URL: https://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/rls_papers/Papers_GK-Rechts.pdf (дата звернення: 23.07.2025).
13. Charalambous G. The European Far Right: Historical and Contemporary Perspectives. 2015. 58 p. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/zypern/13466.pdf> (дата звернення: 21.08.2025).
14. Explore All Countries – Germany. *CIA.gov*. 2025. May 20. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/germany/> (дата звернення: 20.07.2025).
15. Former East Germany still lags behind west. *DW.com*. 2019. September 25. URL: <https://www.dw.com/en/former-east-germany-still-lags-behind-west/a-50583236> (дата звернення: 19.06.2025).
16. Grieshaber K. Germany's 5.5 million Muslims are often exposed to everyday, structural racism, report finds. *AP News*. 2023. June 29. URL: <https://apnews.com/article/germany-muslims-racism-islam-hostility-immigration-705155b8da000d2501C5b02f5beC7078> (дата звернення: 24.05.2025).
17. Griffin R. The Nature of Fascism. London; New York: Routledge 1993. 244 p.
18. Hövermann A. The AfD's Polling High, Report No. 92e, November 2023. *Wirtschafts- und Sozialwissenschaftliches Institut*. 2023 43 p. URL: https://www.wsi.de/fpdf/HBS-008835/p_wsi_report_92e_2023.pdf (дата звернення: 16.06.2025).
19. Inglehart R., Norris P. Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash. *HKS Faculty Research Working Paper Series*. 2016. 52 p. URL: <https://www.hks.harvard.edu/publications/trump-brexit-and-rise-populism-economic-have-nots-and-cultural-backlash> (дата звернення: 19.08.2025).
20. Ivaldi G., Zankina E. The Impacts of the russian Invasion of Ukraine on Right-Wing Populism in Europe. *European Center for Populism Studies*. 2023. 371 p. URL: <https://www.populismstudies.org/wp-content/uploads/2023/03/DOWNLOAD-ECPS-REPORT.pdf> (дата звернення: 07.06.2025).
21. Khan L. The German Far-Right an Examination of the AfD Manifesto. *Researchgate*. 2024. 11 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/383199842_The_German_Far-Right_An_Examination_of_the_AfD_Manifesto/citation/download (дата звернення: 23.05.2025).
22. Kiliçer A. Mechanisms of Electoral Support for Populist, Far-Right, and Anti-Immigration Parties: A Comparative Analysis of the Electoral Successes of AfD in Germany and SD in Sweden. *Researchgate*. 2022. P. 163–178. URL: https://www.researchgate.net/publication/366723183_Mechanisms_of_Electoral_Support_for_Populist_Far-Right_and_Anti-Immigration_Parties_A_Comparative_Analysis_of_the_Electoral_Successes_of_AfD_in_Germany_and_SD_in_Sweden (дата звернення: 12.06.2025).
23. Lilley J. Deteriorating Tolerance and Rise of the Far-Right in Europe. *The Cambridge Global Affair*. 2020. URL: <https://web.archive.org/web/20200713232021/https://www.thecambridgeglobalaffair.co.uk/our-articles/deteriorating-tolerance-and-rise-of-the-far-right-in-europe> (дата звернення: 15.07.2025).
24. Lux T. Die AfD und die unteren Statuslagen. Eine Forschungsnotiz zu Holger Lengfelds Studie Die «Alternative für Deutschland»: eine Partei für Modernisierungsverlierer? *KZfSS Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*. 2018. № 70. P. 255–273.
25. Manifesto for Germany. The Political Programme of the Alternative for Germany. 2017. 97 p. URL: https://www.afd.de/wp-content/uploads/2017/04/2017-04-12_afd-grundsatzprogramm-englisch_web.pdf (дата звернення: 23.06.2025).
26. Nourbakhsh S., Ahmadi S., Dero Q., Rad A. Rise of The Right parties in Europe: from Nationalism to Euroscepticism, *Geopolitics Quarterly*. 2023. Vol.: 18. No. 4 P. 47–70. doi: 20.1001.1.17354331.1401.18.68.3.5. URL: https://journal.iag.ir/article_129481_6e23e152c58ba9f4e04dbf7072dbdcf0.pdf (дата звернення: 15.05.2025).

27. Oltermann P. How Angela Merkel's great migrant gamble paid off. *The Guardian*. 2020. August 30. URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/aug/30/angela-merkel-great-migrant-gamble-paid-off> (дата звернення: 02.07.2025).
28. Patton D. Protest Voting in Eastern Germany: Continuity and Change Across Three Decades. *Germany Politics & Society*. 2019. Vol. 37. No. 3: 30th Anniversary of German Reunification: Eastern Germany 30 Years After Reunification. P. 72–88. URL: <https://www.jstor.org/stable/48588086?seq=1> (дата звернення: 11.07.2025).
29. Population by nationality and federal states. *Statistische Ämter des Bundes und der Länder*. 2024. URL: <https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Current-Population/Tables/population-by-laender.html> (дата звернення: 10.06.2025).
30. Rodrik D. Why Does Globalization Fuel Populism? Economics, Culture, and the Rise of Right-Wing Populism, *Annual Review of Economics*. 2021. No. 13. P. 133–170. URL: <https://www.annualreviews.org/deliver/fulltext/economics/13/1/annurev-economics-070220-032416.pdf?itemId=/content/journals/10.1146/annurev-economics-070220-032416&mimeType=application/pdf> (дата звернення: 12.06.2025).
31. Schmitt-Beck R. The «Alternative für Deutschland in the ElecTorate»: Between Single-Issue and Right-Wing Populist Party. *German Politics*. 2016. No 26. P. 124–148. doi: <https://doi.org/10.1080/09644008.2016.1184650>. URL: https://www.researchgate.net/publication/304002931_The_'Alternative_fur_Deutschland_in_the_Electorate'_Between_Single-Issue_and_Right-Wing_Populist_Party (дата звернення: 18.07.2025).
32. Snyder D. Anti-Muslim Book in Germany Continues to Tap Into Seething Anger Over Country's Minorities. *Fox News*. 2011. January 26. URL: <https://www.foxnews.com/world/anti-muslim-book-in-germany-Continues-to-tap-into-seething-anger-over-Countrys-minorities> (дата звернення: 21.05.2025).
33. Spier T. Modernisierungsverlierer? Die Wählerschaft rechtspopulistischer Parteien in Westeuropa. Berlin, 2010. 274 p. URL: <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-17930-a3185f004a.pdf> (дата звернення: 16.06.2025).
34. Volkswirtschaftliche Gesamtrechnungen der Länder. *Statistische Ämter des Bundes und der Länder*. 2021. URL: <https://web.archive.org/web/20211214153911/https://www.statistikportal.de/de/vgrdl/ergebnisse-laenderebene/bruttoinlandsprodukt-bruttowertschoepfung/bip#9517> (дата звернення: 12.06.2025).
35. Volkswirtschaftliche Gesamtrechnungen der Länder. *Statistische Ämter des Bundes und der Länder*. 2025. URL: <https://web.archive.org/web/20250516184226/https://www.statistikportal.de/de/vgrdl/ergebnisse-laenderebene/bruttoinlandsprodukt-bruttowertschoepfung/bip#9517> (дата звернення: 12.06.2025).
36. Vonberg J. Leading member of German far-right party resigns after Converting to Islam. *CNN World*. 2018. January 24. URL: <https://editionnn.com/2018/01/24/europe/germany-afd-islam-arthur-wagner-intl> (дата звернення: 24.05.2025).
37. Zeidan A. Salafi movement. *Encyclopedia Britannica*. 2024. December 12. URL: <https://www.britannica.com/topic/Salafi-movement> (дата звернення: 23.05.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.09.2025

Дата публікації: 28.11.2025